הרב מרדכי וויליג
ראש ישיבה
ראש הכולל העליון ע״ש וקסנר

בן חו״ל בא״י ביו״ט שני

גרסינן (פסחים נא:), א״ל רב ספרא לר׳ אבא, כגון אנן דידעינן בקביעא דירחא, ביישוב לא עבידנא מפני שינוי המחלוקת, במדבר מאי, א״ל הכי אמר רב אמי ביישוב אסור במדבר מותר, ע״כ.

א. פירושים בסוגיא

התוס׳ (ד״ה כגון) פירשו שהי׳ במקום ששלוחי ב״ד מגיעין, והקשה מהרש״א א״כ למה אסור ביישוב. ותירץ רע״א (שם), דהלך בניסן למקום דמגיעין שם שלוחי ניסן ולא שלוחי תשרי, כל׳ ודעתו לחזור, והם צריכים לעשות ב׳ ימים, וכ״כ התוס׳ (סוכה מג. ד״ה לא). וק״ק, א״כ למה צריך ידיעה בקביעא דירחא, הלא הגיעו השלוחין. וי״ל דידעינן ר״ל ע״י השלוחין, ולשון אנן ר״ל בני א״י, בניגוד לבני העיר שעושין ב׳ ימים אף שהגיעו שלוחי ניסן, ודו״ק.

ובמהר״ם (סוכה שם) כתב דהוה״נ בהלך למקום שאין שלוחין מגיעים כלל, אלא דשם היכי ידע מתי ר״ח. ולפ״ז בזמן שמקדשים ע״פ חשבון, דין בן א״י שהלך לחו״ל ודעתו לחזור מבואר בגמ׳, דביישוב אסור (לרש״י לעיניהם, ולתוס׳ אפילו בצינעא), ובמדבר מותר, וכ״ה בשו״ע (סי׳ תצ״ו ס״ג) ומ״ב (סק״י). ועיי״ש (ס״ק יג) דמתפלל תפלת חול ומניח תפילין בצינעא, ולובש מלבושי יו״ט.

הר״ח (שם) כתב וז״ל,

> כגון אנא דידענא בקביעא דירחא, ובני מקומי עושין ב׳ ימים, כי בעינא למיסק לא״י דלא עבדי אלא יום א׳, ביישוב לא עבידנא, במדבר א״י מהו לעשות ביום שהוא ברור לי שהוא חול, מי אמור רבנן בכי הא מילתא

במדבר א״י נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם או לא, א״ל ביישוב אסור במדבר מותר.

ולכאורה הר״ח פירש הגמ׳ להיפך מתוס׳, בבן חו״ל שהלך לא״י ודעתו לחזור. וא״כ מפורש בגמ׳ לפירושו כשיטת רוב האחרונים, (במ״ב שם ושעה״צ סקי״ח) דנוהג ב׳ ימים, וכ״כ בספר יו״ט שני כהלכתו (מהדורת תשנ״ח, מבוא פ״ב סקי״ב, עמ׳ קט) בשם הגרש״ז אויערבך זצ״ל. אבל לכאורה אאל״כ בדברי הר״ח, דא״כ איפכא מסתברא, דיותר יש להחמיר במדבר, שאין שינוי ומחלוקת, מאשר ביישוב, דיש לחוש לשינוי ומחלוקת, ואיך יתכן שאסור לעשות מלאכה ביישוב בא״י ומותר במדבר א״י כמסקנת הגמ׳ לפירוש זה.

ונראה, דהחתם סופר (פסחים שם) פירש, דלמי שיודע בקביעא דירחא, האיסור במדבר בחו״ל הוא רק משום לא פלוג, משא״כ בישוב בחו״ל שאסור מדינא משום מנהג המקום ע״פ הגמ׳ דמנהג אבותיכם בידיכם. ובבן חו״ל שהלך לא״י, נוהג חומרי מקום שיצא משם רק כשהחומרא מדינא, כגון בישוב בא״י, שנוהג כישוב בחו״ל ואסור במלאכה. אבל כשהחומרא בחו״ל רק משום לא פלוג, לא גזרו עליו לנהוג חומרא זו בא״י, ולכן במדבר, שבחו״ל אסור רק משום לא פלוג, בא״י מותר במלאכה. וא״כ ביישוב נוהג ב׳ ימים, וכרוב האחרונים וכמפורש בגמ׳ לפירוש זה בדברי הר״ח, וכנ״ל.

והנה הראב״ן כתב וז״ל,

> אנא דידענא בקביעא דירחא, ובני מקומי עושין ב׳ ימים, כי קאזלינן לא״י דלית להו אלא חד יומא, בישוב לא עבידנא משום חומרי מקום שאני שם, במדבר של א״י מי עבידנא ביום שהוא חול, מי אמור רבנן בכה״ג דבמדבר נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם או לא וכו׳.

ובח״ס (שם) מגי׳ שאני משם, ופירש כפירוש הנ״ל בדברי הר״ח. ול״ג בגמ׳ מפני שינוי המחלוקת כגירסא דידן, דאדרבה, הא דלא עביד מלאכה יכול לגרום למחלוקת. וכ״כ בפי׳ אבן שלמה לראב״ן (שם), דע״כ הראב״ן ל״ג כן.

ועיי״ש בשם בעל כלי חמדה, שפירש בדברי הראב״ן להפך מפירוש הנ״ל, דבישוב לא עבידנא ר״ל לא עבידנא יו״ט, ולא ר״ל דלא עבידנא מלאכה. וגרסינן מפני שינוי ומחלוקת, דמטעם זה לא עשה יו״ט בישוב בא״י, אע״פ שלולא חשש מחלוקת הי׳ עושה יו״ט מדין חומרי מקום שיצא משם. ובמדבר, שאין חשש מחלוקת, באמת עשה יו״ט בא״י מה״ט.

והנה בדברי הראב״ן אאל״כ, שסיים וז״ל, ש״מ דדבר שנוהגין בו איסור במדינת בבל בכל פרוורא אסור לשנות, דמדבעי לי׳ במדבר של א״י, מכלל דכל מקומות ארצו אסור, עכ״ל. ומזה מוכח דהאיבעיא כאן הוא אם אסור לעשות מלאכה ביו״ט שני במדבר, ולא אם אסור לעשות יו״ט, שו״ר שכ״כ במנחת יצחק (ח״ד סי׳ ב׳ סס״ק כח).

לכ״נ כפירוש הטעם זקנים (מובא במנח״י שם סקכ״ו, ובספר שערי יצחק ח״ח, הל׳ יו״ט שני כלל ג סק״ד), דביישוב לא עבידנא כונתו ביישוב בחו״ל, וכדנראה מלשון הר״ח, ביישוב לא עבידנא, במדבר א״י מהו, ומשמע שהיישוב אינו בא״י. והחידוש הוא דמיירי בדעתו לעלות לא״י בקביעות, וכלשון הר״ח, כי בעינן למיסק לא״י, או בכבר התחיל בדרכו לא״י, וכלשון הראב״ן קאזילנא לא״י.

ובזה יש סברא שכבר עכשיו נידון כבן א״י, וכעין זה נסתפקו בירושלמי (מגילה פ״ב ה״ג), בבן עיר שנמצא בעיר ודעתו לעקור לכרך, אם קורא בי״ד או בט״ו. ומסקנת הגמ׳ היא דביישוב אסור במלאכה, דעדיין בן חו״ל הוא, ובמדבר א״י מותר, ולא אמרינן דלא נידון כבן א״י עד שהגיע ליישוב בא״י.

ולפ״ז אין מקור בגמ׳ או בראשונים לדין בן חו״ל בא״י ודעתו לחזור, ולכן נחלקו הפוסקים כדלהלן.

ולכאורה נראה עיקר כפירוש הטעם זקנים בדברי הראב״ן, דאילו לפי הח״ס צריך להגי׳ שאני משם, ולפנינו הגירסא משום חומרי מקום שאני שם וכנ״ל, וע״כ מיירי בישוב בחו״ל. אבל לפ״ז לכאורה נראה, דבאמת דין מי שהי׳ גר בחו״ל ונמצא דרך לעלות לא״י כבן א״י מעיקר הדין, ונוהג איסור מלאכה רק משום חומרי המקום שנמצא שם, דלשון חומרי מקום שאני שם משמע דר״ל חומרי המקום שהלך לשם, וכבן א״י

בחו״ל. ולהראב״ן חומרא זו נוהגת גם במדבר בחו״ל, ודלא כשו״ע ומ״ב (הנ״ל) ע״פ שיטת התוס׳.

ונ״מ לענין תפלה, דאם דינו כבן חו״ל עדיין, מתפלל של יו״ט. ואם דינו כבן א״י מתפלל תפלת חול. ולכאורה עוד נ״מ, למי שבדעתו לעלות לא״י בעוד חדשיים, ובינתיים מבקר בא״י ביו״ט ויחזור בחוה״מ לחו״ל לחדשיים. דאם בן חו״ל הוא עדיין, אסור במלאכה להפוסקים כן לבן חו״ל בא״י. אבל אם בן א״י הוא, וכדנראה מדיוק לשון הראב״ן שאסר בחו״ל רק מחומרי מקום שאני שם, א״כ כשנמצא לביקור בא״י מותר במלאכה. ומ״מ כיון דבשו״ע פסק דלא כפירוש הראב״ן, לענין מדבר בחו״ל, צ״ע אם קיי״ל כראב״ן דמי שדעתו לעלות לא״י דינו כבר כבן א״י מעיקר הדין. ובאגרות משה (או״ח ח״ד סי׳ קח) פסק בנמצא בא״י ודעתו לחזור לחו״ל ולחזור ולהשתקע בא״י, דדינו כבן חו״ל.

ונראה דגם הראב״ן ס״ל כן, דדינו כבן חו״ל. ומש״כ משום חומרי מקום שאני שם לא ר״ל כלשון הגמ׳ (נא:) כחומרי מקום שהלך לשם, וכבן א״י בחו״ל, וכנ״ל. אלא דעדיין בן חו״ל הוא, ושאני שם ר״ל שלא הגעתי לא״י עדיין. וראי׳ לזה מדין מדבר א״י, שדנו בגמ׳ אם נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם או לא, וע״כ דינו כבן חו״ל.

וספק הגמ׳ הוא, דכיון דעדיין לא הגיע לישוב בא״י, י״ל דעדיין נידון כבן חו״ל, ולכן אף שמי שדר במדבר א״י מותר ביו״ט שני במלאכה, מי שעולה לישוב בא״י, ועדיין לא הגיע לישוב ונמצא במדבר בא״י, אסור. והסיקו דבישוב, בחו״ל, אסור, כבן חו״ל. ובמדבר בא״י מותר, דדינו כבר כבן א״י. וכ״כ לדינא בס׳ י״ט שני כהלכתו (עמ׳ קעא) בשם הגרשז״א זצ״ל והגריש״א שליט״א, והטעם דכיון שכל א״י כמקום אחד הוא, הרי תיכף שהגיע לא״י נשתנה דינו להיות כבן א״י. ורק בירד לחו״ל לא נשתנה דינו עד שהגיע לישוב, עיי״ש. ולהנ״ל כן מוכח מהראב״ן.

אבל במנח״י (שם) חולק וכותב וז״ל,

> לפי פירוש הנ״ל (דהטעם זקנים), אף שמדויק שפיר בדברי הר״ח והראב״ן, אבל זה היפוך מהמבואר בשאר גדולי הפוסקים, דגם אם הוא במדבר של א״י, אם עדיין

לא הגיע לישוב, אף שאין דעתו לחזור, מחויב עוד ביו״ט שני כנ״ל.

ונראה מקור לזה, דהנה פירוש בעל כלי חמדה, אף דאאל״כ בדברי הראב״ן, וכנ״ל, מ״מ מדברי הר״ח נראה כן, שהרי לשון הר״ח היא, לא״י דלא עבדי אלא יום אחד, ביישוב לא עבידנא. ועבדי ע״כ ר״ל יו״ט, וא״כ ה״ה עבידנא, דלא עשה יו״ט בישוב בא״י, מפני המחלוקת, וכמסקנת הגמ׳ דבישוב אסור, כל׳ לעשות יו״ט. ובמדבר א״י שאלו מהו לעשות, כל׳ יו״ט, והסיקו דמותר, כל׳ וממילא חייב, וכדין חומרי המקום שיצא משם. אמנם הכלי חמדה פירש דהאיסור ביו״ט שני בא״י הוא משום בל תוסיף, ושפיר הקשה באבן שלמה דא״כ ייאסר גם במדבר בא״י, אבל אם נפרש שהאיסור מפני המחלוקת, ניחא, דבמדבר אין מחלוקת.

והנה בגמ׳ (נא:) מבואר דמי שהלך ממקום שאין עושין מלאכה בערב פסח למקום שעושין, אסור במלאכה, ואין בו משום שינוי המחלוקת, דהרואה יאמר כמה בטלני הוי בשוקא. ולכאורה מוכח דלא כפירוש הנ״ל, דבן חו״ל שנוהג יו״ט בישוב בא״י יש בו משום שינוי המחלוקת ולכן ע״כ אסור לעשות יו״ט. ונראה דלק״מ, דרק בערב פסח, שאסור רק במלאכה להשתכר (סי׳ תסח ס״ב), מי שנמנע ממלאכה כזו יש לתלות שבטלן הוא ואינו משתכר בימות החול. אבל כשצריך להמנע מל״ט מלאכות א״א לתלות בבטלני בשוקא.

ולהפוסקים שבן חו״ל בא״י צריך לעשות ב׳ ימים, מוכח לפ״ז דלא חשו לשינוי ומחלוקת, דהרי ידוע שנמנע ממלאכה מצד יו״ט. וע״כ ה״ט דמנהג יו״ט שני אינו כשאר מנהגים. ומה״ט להראב״ן (הנ״ל) נוהג אף במדבר בחו״ל, ומאידך להחכם צבי (בסמוך, לטעמו הראשון) אינו נוהג בא״י מדין חומרי מקום שיצא משם. ולפ״ז ניחא הא דנהגו לקיים מנינים לבני חו״ל בא״י, וכאבקת רוכל (בסמוך), דע״כ אין ביו״ט שני איסור לקיימו בפרהסיא בפני בני א״י, שהרי עצם מניעה מל״ט מלאכות פרהסיא הוא, וכנ״ל. ולפ״ז אסור לבני א״י לקיים מנין בחו״ל, דבזה יש איסור דפרהסיא. וכ״כ ביו״ט שני כהלכתו (עמ׳ קמח).

והנה הכלי חמדה פירש הגמ׳ והר״ח בבן חו״ל המבקר בא״י, ופירש דבישוב בא״י אסור לעשות יו״ט מפני המחלוקת, ונמצא כהחכ״צ

ולאו מטעמי׳. אבל מלשון הר״ח, כי בעינן למיסק לא״י, נראה דמיירי בדעתו לעלות ולהשתקע שם וכפירוש הטעם זקנים. וא״כ י״ל דהר״ח ס״ל כגדולי הפוסקים שבמנח״י, שאין דינו כבן א״י עד שמגיע לישוב, כל׳ הישוב שדעתו להשתקע שם. ובגמ׳ דנים כשעולה לא״י ולא הגיע ליישוב שידור שם. והסיקו שבמדבר מותר לעשות יו״ט שני, דאין שינוי המחלוקת. אבל בישוב, כל׳ ישוב אחר שעובר שם בדרך לישוב שישתקע שם, אסור מפני שינוי המחלוקת, ודו״ק.

ולפ״ז לכאורה י״ל כהכלי חמדה, שבן חו״ל המבקר בא״י אינו עושה יו״ט שני בישוב בא״י, דאף אם הגמ׳ מיירי בעולה לא״י, מ״מ מכיון שבלא הגיע למקומו הסופי דינו כבן חו״ל, וכגדולי הפוסקים הנ״ל, מסברא דינו שוה כבן חו״ל ממש. ולפ״ז מהר״ח נראה דבן חו״ל המבקר בישוב בא״י עושה רק יום אחד, ולהפך ממש״כ הגרשז״א ע״פ פירוש הח״ס בדברי הר״ח, וכנ״ל. ולהראב״ן, להטעם זקנים, אין ראי׳ מהגמ׳ לדין בן חו״ל המבקר בא״י, וכנ״ל.

ב. שיטות הפוסקים

בשו״ת אבקת רוכל (סי׳ כ״ו) העיד מרן הב״י שבני חו״ל בא״י ודעתם לחזור עשו ב׳ יו״ט, ואף התפללו תפלות יו״ט בפרהסיא. אמנם בשו״ע השמיטו, ועפ״ז י״א דחזר בו (הגרשז״א, ביו״ט שני כהלכתו פ״ב סקי״ב עמ׳ קט). אך יותר נראה שנלמד מהדין שכתב, ע״פ הגמ׳ לפירוש התוס׳, דבן א״י בחו״ל ודעתו לחזור עיקר דינו כבן א״י, ומלאכה אסור רק מפני המחלוקת (אף לתוס׳ שאסרו גם בצינעא שמא יוודע לאחרים). וממילא בן חו״ל בא״י ודעתו לחזור, עיקר דינו כבן חו״ל וע״כ נוהג ב׳ ימים. וכנראה לא חשו לשינוי ומחלוקת, וכנ״ל.

אבל החכם צבי (סי׳ קס״ז) כתב דאין דין חומרי המקום שיצא משם בבן חו״ל המבקר בא״י, וטעמו הראשון הוא, דאילו כל אנשי מקומו היו עולים לא״י היו עושים רק יום אחד, והי׳ אסור להם לעשות ב׳ ימים משום בל תוסיף [והגרשז״א (מנחת שלמה סי׳ י״ט סק״ח) צדד דאין בל תוסיף בזה.]

עוד כתב החכ״צ וז״ל, ואע״ג דשלחו מתם הזהרו במנהג אבותיכם בידיכם דלמא גזיר גזירה ואתי לקלקולא, הך קלקולא גופא ל״ש אלא כשהם במקומם בחו״ל, עכ״ל.

ופירש הגרי״מ טיקוצינסקי (עיר הקודש והמקדש ח״ג פי״ט סק״ח) בשם הגר״ש סלנט, דבזמן הראיי׳ אורח כזה בודאי נהג רק יום אחד, כיון שלא הי׳ לו עוד ספק, וא״א שצריך לנהוג ב׳ ימים משום מנהג אבות. ובאג״מ (או״ח ח״ג סי׳ ע״ג) חולק וסובר דבזמננו חמיר טפי מבזמנם, שהרי אנו מחמירים לנהוג יו״ט ב׳ אע״פ שאנו בקיאים בקביעא דירחא. אבל גם הוא סובר שבזמן שקדשו ע״פ הראיי׳, אורח בא״י נוהג יום אחד.

ולכאורה אם בן חו״ל שידע מתי הי׳ ר״ח נהג ב׳ ימים בחו״ל גם לפני ששלחו מתם להזהר במנהג אבותם, י״ל דגם אם בקר בא״י בתקופה זו הי׳ עושה ב׳ ימים, וכחומרי המקום שיצא משם. ואולי הגרימ״ט לשיטתו (שם) דחומרא זו רק ממנהג אבות דשלחו מתם. אבל גם לפ״ז י״ל דמנהג זה גופא נוהג גם בזמננו, וצ״ע.

עוד כתב החכ״צ שהמקום גורם ואין זה בכלל חומרי המקום שיצא משם. וצ״ע, דא״כ נימא דבן א״י בחו״ל עושה ב׳ ימים מדינא ואף במדבר, ודלא כשו״ע. ואולי באמת חולק החכ״צ אהשו״ע בזה, אף דלא כ״כ בפירוש.

ובמנח״י (ח״ה סי׳ מ״ג) כתב דבשו״ע הרב כתב כשו״ע במהדו״ק (סי׳ תצו ס״ז), ובמהדו״ת (סי׳ א׳ ס״ח) כתב דבן א״י בחו״ל מתפלל תפלת יו״ט כמבואר בהל׳ יו״ט, ופי׳ במנח״י דכ״כ ע״פ קבלה, ולא זכינו לאורו. אך למש״כ י״ל (סי׳ תצו סי״א), דשם פסק כהחכ״צ, רק די״א כב״י, וסעיף זה כנראה לא הי׳ במהדו״ק, שנדפס באותיות שונות. וא״כ י״ל דזה מהדו״ת, שפסק כהחכ״צ ע״פ טעמו השלישי, דהמקום גורם, ודו״ק.

ובשו״ת יביע אומר (ח״ו או״ח סי׳ מ׳ סק״ב) כתב דמתשובת הגאונים מוכח כהב״י ודלא כהחכ״צ, וז״ל,

> בני אפריקא שנשאו נשים בא״י ודרו בה, אם עדיין לא שהו י״ב חדש חייבים לשמור ב׳ יו״ט כמקומן, ואם שהו י״ב חדש, אע״פ שדעתו לחזור נוהגים יום א׳. אבל

מבבל לא״י, אם דעתו לחזור אע״פ ששהה שנים רבות עושה כחומר שתיהן וכו׳.

והנה לא קיי״ל כתחלת דבריהם, דקיי״ל דבאין דעתו לחזור א״צ י״ב חדש, ובדעתו לחזור לא מהני י״ב חדש, אף באפריקה וכדומה. אבל מסוף דבריהם מוכח דמבבל לא״י ודעתו לחזור עושה ב׳ ימים.

אכן יש להעיר, דבתחלה כתבו חייבים לשמור ב׳ יו״ט כמקומן, ובסוף כתבו דעושה כחומר שתיהן, ומשמע דאינו עושה ב׳ ימים כבן חו״ל. ואולי כונתם דאסור במלאכה כחומר חו״ל, אבל בשאר הדינים נוהג כבן א״י לתפלה ולתפילין ולקידוש (לא יקדש) ולהבדלה (ישמע מבן א״י).

והנה הגרימ״ט פסק כן (שם סקי״א) בשם הגר״ש סלנט, מספק אם הלכה כהב״י או כהחכ״צ, וכן פסק מו״ר הגרי״ד ז״ל, כי הגר״ח סבר שהדין כהחכ״צ. ולמש״כ יתכן שהדין כן בתורת ודאי, כחומרי ב׳ המקומות ע״פ תשובת הגאונים. וי״א דאף דהעיקר כהב״י ומתפלל של יו״ט מ״מ ינהג חומרות הנ״ל לקידוש הבדלה ותפילין. ומ״מ למעשה נראה להכריע כהמ״ב וב״י, דינהוג כבן חו״ל ממש, ובפרט דע״י חומרות שניהם מצינו כמה זלזולים באיסורי יו״ט, וכמש״כ בשערי יצחק שם. ומ״מ יש מקום לפסק הגר״ש סלנט כהכרעה מספק, ואולי אף מעיקר הדין, וכנ״ל.